

การเมืองช่วงก่อนการเลือกตั้งทั่วไป (24 กรกฎาคม 2531)

การเมืองในยุคหลังสุดก่อนที่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในรูปของรัฐบาลผสมมาเป็นเวลาต่อเนื่องเกือบ 10 ปี จะสิ้นสุดลง โดยเปิดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อ 24 กรกฎาคม 2531 อันเป็นผลมาจากการประกาศยุบสภาโดยพลเอกเปรม นั้น เป็นสภาพการณ์ ที่เกิดความแตกแยกขึ้น ระหว่างพรรคการเมืองในรัฐบาลผสมด้วยกันเอง ประกอบกับการมีเหตุการณ์ สำคัญทางการเมืองภายในสภา คือ การเปิดอภิปรายทั่วไปไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งหมด ซึ่งฝ่ายค้านได้ยื่น เป็นผู้คัดค้าน เข้าสู่สภาและได้รับการบรรจุเข้าไว้ในวาระการประชุม เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2531 แต่ ยังไม่ทันได้เปิดให้มีการอภิปรายตามผู้คัดตั้งกล่าว รัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็ได้ประกาศยุบสภา โดยอ้างสาเหตุพรรคการเมืองแตกแยก ไม่สามารถจะดำเนินการในระบบพรรค การเมืองได้อย่างมีเอกภาพ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดพรรคการเมืองยังไม่ยอมรับความคิดเห็น หรือมติของสมาชิกฝ่ายข้างมากในพรรคของตน ¹

โดยสภาพความเป็นจริงแล้ว สภาพการณ์ทางการเมืองก่อนการยุบสภานั้น เป็นเหตุการณ์ที่ ค่อนข้างมีความสับสนและมีการแข่งขันชิงอำนาจทางการเมืองกันหลายสถาบันและหลายฝ่าย ทั้ง ในคณะรัฐบาลเอง ระหว่างพรรคการเมืองและภายในพรรคการเมืองด้วยกัน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอำนาจทางทหารในกองทัพ อันเนื่องมาจากการแต่งตั้งโยกย้ายนายทหาร โดยเฉพาะพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารสูงสุดในขณะนั้น ได้มีการ เคลื่อนไหวและแสดงบทบาททางการเมืองอย่างชัดเจนทั้งในและนอกสภา ซึ่งผลจากการแต่งตั้งโยกย้าย ตำแหน่งทางทหารในกองทัพ เป็นผลให้อำนาจทางทหารได้มารวมศูนย์อยู่ที่ พลเอกชวลิต ในฐานะ ผู้บัญชาการกองทัพบก และกองบัญชาการทหารสูงสุด และแวดล้อมด้วยบุคคลใกล้ชิดที่ขึ้นดำรงตำแหน่ง สำคัญทางทหาร เช่น พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เสนาธิการทหารกองบัญชาการทหารสูงสุด พลเอก จรวัย วงศ์สายัณห์ เสนาธิการทหารบก พลโทปัญญา สิงห์ศักดิ์ ผู้ช่วยเสนาธิการทหารบก และ พลเอกวันชัย เรืองตระกูล รองผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเป็นเพื่อนนักเรียนร่วมรุ่นกัน

¹ โปรดดูรายละเอียดของพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2531 ใน " ยุบสภา... เลือกตั้งใหม่ 2531 ", วารสารพัฒนาชุมชน ปีที่ 27 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2531), หน้า 28-30.

การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญในช่วงนี้ พลเอกชวลิต ได้แสดงบทบาททางการเมืองอย่างชัดเจนในฐานะหัวหน้าทางทหารร่วมกับพรรคการเมืองฝ่ายค้านเพื่อสืบทอดอำนาจทางการเมืองต่อจากพลเอกเปรม ตามวิถีทางและคุณลักษณะของแบบแผนทางการเมืองในรูปแบบเดียวกัน คือ การขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในขณะที่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และจัดตั้งรัฐบาลผสมโดยพรรคการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้ง กล่าวคือ ในขณะที่ก่อนพลเอกเปรม จะตัดสินใจยุบสภา นั้น พลเอกชวลิต ได้เคลื่อนไหวทางการเมืองและสร้างแรงกดดันแก่รัฐบาลเป็นอย่างมาก ได้แก่ การเข้าผูกพันมิตรกับบรรดาพรรคการเมืองที่สำคัญ โดยเฉพาะพรรคการเมืองฝ่ายค้าน การให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชนว่าตนจะลาออกจากตำแหน่งทางทหารเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ขณะเดียวกันในกลุ่มพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ก็ได้มีการจัดเตรียมที่จะจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นใหม่ อันประกอบด้วยพรรคฝ่ายค้าน และแสดงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนว่าจะสนับสนุนให้ผู้นำกองทัพเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป ซึ่งรัฐบาลผสมดังกล่าวประกอบด้วยพรรคฝ่ายค้านทั้งหมดร่วมกับพรรคชาติไทยและกิจสังคม ซึ่งจะได้เสียงถึง 277 เสียง ²

นอกจากบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อช่วงชิงและสืบทอดอำนาจกันในระหว่างบรรดาพรรคการเมืองและผู้นำทางทหารแล้ว พลเอกเปรม เอง ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ ก็มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาทางการเมืองเพื่อดำรงสถานะภาพของตนไว้ ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินมาตรการต่าง ๆ หลายประการ อาทิเช่น การพยายามประนีประนอมความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมือง การแสวงหาความสนับสนุนจากกองทัพ และความสนับสนุนจากกลุ่มมวลชนจัดตั้ง ซึ่งการเมืองในช่วงยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2531 นี้ สามารถแยกพิจารณาบทบาทการเคลื่อนไหวของฝ่ายต่าง ๆ ได้ออกเป็น 4 ฝ่ายคือ (1) ฝ่ายพรรคการเมือง (2) ฝ่ายพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (3) ฝ่ายพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และ (4) การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักวิชาการและนักศึกษา ซึ่งจะได้แยกพิจารณาในรายละเอียดต่อไป

² "ชวลิต ยงใจยุทธ กับแผนล่าคางคก", ข่าวพิเศษ ปีที่ (3) ฉบับที่ 568 (4-10 พฤษภาคม 2531), หน้า 44 .

1. บทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายพรรคการเมือง

การเคลื่อนไหวที่สำคัญของฝ่ายพรรคการเมือง คือ การรวมตัวกันของพรรคฝ่ายค้านที่ยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะ และการแตกแยกของพรรคการเมือง โดยเฉพาะในพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมีกลุ่ม 10 มกรา ภายใต้การนำของนายวีระ มุสิกพงศ์ ก่อปฏิกิริยาต่อต้านแนวทางการดำเนินงานทางการเมืองของพรรค ในกรณีร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ โดยประกาศไม่ไว้วางใจและเสี่ยงให้รัฐบาลผ่านร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้

พรรคการเมืองฝ่ายค้านประกอบด้วยพรรคต่าง ๆ หลายพรรคได้แก่พรรคสหประชาชาติไทย พรรคประชากรไทย พรรครวมไทย พรรคกิจประชาคม พรรคก้าวหน้า พรรคมวลชน พรรคเสรีนิยม พรรคชาติประชาชาติไทย พรรคปวงชนชาวไทย พรรคพลังใหม่ และพรรคแรงงานประชาชาติไทย ได้พยายามเคลื่อนไหวให้รัฐบาลลาออก หรือมีการปรับคณะรัฐมนตรี มาตรการสำคัญที่พรรคฝ่ายค้านใช้เป็นเครื่องมือในการกดดันรัฐบาล คือ การอาศัยเวทีรัฐสภาร่วมมือกันลงชื่อยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะ

การยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ถือเป็นกระบวนการทางการเมืองที่มีผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างสำคัญ ทั้งนี้ เนื่องจากในกระบวนการดังกล่าวได้ดำเนินไปท่ามกลางการต่อรองอำนาจทางการเมืองและผลประโยชน์ระหว่างพรรคการเมืองฝ่ายค้านและพรรคร่วมรัฐบาล รวมทั้งนายกรัฐมนตรีด้วย กล่าวคือ การยื่นญัตติอภิปรายดังกล่าวได้สร้างความคาดหวังแก่พรรคฝ่ายค้านว่า อาจจะส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจของนายกรัฐมนตรีในการปรับคณะรัฐบาลใหม่ โดยให้ฝ่ายค้านได้มีโอกาสเข้าร่วมรัฐบาลด้วย หรืออีกนัยหนึ่ง พรรคฝ่ายค้านอาจสามารถรวมตัวกันเพื่อแสวงหาภาวะผู้นำคนใหม่มาเป็นพันธมิตรจัดตั้งรัฐบาลได้ ภายหลังที่สามารถอภิปรายโค่นล้มรัฐบาลของพลเอกเปรม ลงแล้ว

หากพิจารณาตามรูปการณ์ที่ปรากฏแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ความพยายามของพรรคการเมืองฝ่ายค้านในการรวมตัวกันยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลนั้น เป็นความพยายามที่มุ่งหวังผลสำเร็จอย่างจริงจัง ทั้งนี้ เพราะได้มีปรากฏการณ์ที่เป็นผลต่อเนื่องหลายประการ อันเป็นการสอดคล้องกับเงื่อนไขดังกล่าว ได้แก่ แผนการรวมพรรคของพรรคฝ่ายค้าน ระหว่างพรรคกิจประชาไทย และพรรคชาติประชาไทย เพื่อสนับสนุนผู้นำทางทหาร คือ พลเอกชวลิต เป็นหัวหน้าพรรค หรือการแยกตัวของกลุ่ม 10 มกรา ออกจากพรรคประชาธิปัตย์ เพื่อตั้งพรรคใหม่หรือเพื่อการผูกพันมิตรกับพรรคอื่น หรือเพื่อเป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมือง เป็นต้น³ ซึ่งนับว่าผลจากการยื่นญัตติอภิปรายของพรรคการเมืองฝ่ายค้านดังกล่าวได้สร้างผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการตัดสินใจของผู้นำรัฐบาลอย่างกว้างขวาง กล่าวคือได้มีการพยายามของพรรคฝ่ายรัฐบาลที่จะต่อรองกับผู้นำพรรคฝ่ายค้านบางคน เช่น การต่อรองให้รับคณะรัฐมนตรี เพื่อตั้งพรรคสหประชาธิปไตยเข้าร่วมรัฐบาล หรือการต่อรองให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 19 คน ของพรรคถอนชื่อล้มญัตติอภิปราย เพื่อต่อรองกับการถอนคดีนายต๋ามใจ ขำภักดี และเพื่อแลกกับเก้าอี้รัฐมนตรี จำนวน 3 ตำแหน่งด้วย หรือ กรณีกลุ่ม 10 มกรา เข้าพบกับพลเอกชวลิต พร้อมกับขู่ว่า จะคัดค้านร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์หรือการเคลื่อนไหวของฝ่ายรัฐบาลประสานกับกองทัพ เพื่อต่อรองกับพรรคฝ่ายค้านให้ล้มญัตติอภิปรายดังกล่าวเสีย โดยการเสนอผลประโยชน์ตอบแทนทั้งทางการเมืองและในรูปของตัวเงินจำนวนมาก เป็นต้น⁴

³ "เปรม - ชวลิต กับศึกเลือกตั้ง 31 และขบวนการใหม่ของพรรคการเมือง", ข่าวพิเศษ - อาทิตย์ (4 พฤษภาคม 2531), หน้า 16 - 17.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17 และ 44.

นอกจากการส่งผลกระทบต่อเนื่องหลายประการที่เกิดจากการยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจ
รัฐบาลของพรรคการเมืองฝ่ายค้าน อันได้แก่ การต่อรองอำนาจทางการเมือง และผลประโยชน์
ระหว่างพรรคการเมืองผู้นำรัฐบาลรวมทั้งกองทัพด้วยแล้ว สถานการณ์การยื่นญัตติอภิปรายดังกล่าว
ได้สร้างเงื่อนไขกดดันทางการเมืองที่ค่อนข้างรุนแรงและจำกัดทางเลือกของรัฐบาลจนยากที่จะดำเนิน
มาตรการต่อรอง หรือสร้างทางเลือกอื่น ๆ ที่สามารถหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าทางการเมืองที่ค่อนข้าง
ตึงตันกับเงื่อนไขของฝ่ายค้านได้ ทั้งนี้เพราะพรรครัฐบาลเองก็ได้มีความแตกแยกออกเป็นฝักฝ่ายและ
ไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ โดยเฉพาะการแตกแยกในพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาล
ที่มีเสียงมากที่สุด ไม่สามารถปรองดองกัน ดำเนินการทางการเมืองในสถานการณ์ที่วิกฤตได้ จนกระทั่ง
มีการแยกตัวออกเป็นกลุ่ม 10 มกรา ดำเนินการทางการเมืองเป็นอิสระ และต่อต้านแนวทางการ
ดำเนินงานทางการเมืองของรัฐบาล โดยการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ซึ่งเป็นร่างกฎหมายที่
รัฐบาลเป็นผู้เสนอ เข้าสู่สภานิติบัญญัติ จนกระทั่งเป็นเงื่อนไขให้รัฐมนตรีในโควตาของพรรคประชาธิปไตย
16 ตำแหน่ง ลาออกจากการร่วมรัฐบาลทั้งหมด เพื่อแสดงความรับผิดชอบทางการเมือง ในกรณีที่ไม่
สามารถควบคุมสมาชิกให้มีเอกภาพได้ ⁵

กลุ่ม 10 มกรา หรือ "กบฏมั่งเหล็ก" ⁶ มีจุดมุ่งหมายในการเคลื่อนไหวทางการเมือง
เพื่อมุ่งสร้างความกดดันต่อพรรคประชาธิปไตยเป็นหลัก โดยเฉพาะการคัดค้านการดำเนินงานของพรรค
ในรัฐสภา โดยเฉพาะการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ จุดเริ่มต้นของความขัดแย้งในกรณีดังกล่าว
เกิดจากการเสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวโดยพรรคกิจสังคม ซึ่งได้รับการคัดค้านจากกลุ่มต่าง ๆ
ทั้งภายในและภายนอกรัฐสภาอย่างกว้างขวาง พรรคประชาธิปไตยในเบื้องต้นได้เข้าร่วมคัดค้านโดย
มุ่งหวังคะแนนนิยมจากประชาชน แต่ต่อมา ภายหลังจากที่ได้มีการกดดันทั้งภายในพรรคและพรรค
การเมืองร่วมรัฐบาล พรรคประชาธิปไตยได้เปลี่ยนท่าที โดยการเสนอร่างของพรรคเข้าสู่การพิจารณา
ของสภา ร่วมกับร่างของพรรคกิจสังคม ซึ่งทำให้เกิดการต่อต้านจากกลุ่ม 10 มกรา อย่างรุนแรง

5 ลิขิต จงสกุล, "ลิกแต่ไม่ลับ", มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 401 (8 พฤษภาคม 2531),
หน้า 6.

6 "ตลบทหลัง ปชป.-ลาออกเป็นแพะรับบาป", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 34 ฉบับที่ 47
(8-14 พฤษภาคม 2531), หน้า 8.

โดยสมาชิกกลุ่มได้ยื่นหัตถ์คัดค้านการเสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว และแสดงท่าทีว่าจะเข้าร่วมกับพรรคฝ่ายค้านในการไม่ให้ความเห็นชอบแก่ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว

การต่อต้านร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ของกลุ่ม 10 มกรา นับเป็นการบั่นทอนเสถียรภาพของรัฐบาลโดยตรง เพราะหากร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวที่ถูกเสนอโดยรัฐบาลไม่ผ่านการพิจารณาของสภาแล้ว ย่อมนำไปสู่การสิ้นสุดของรัฐบาล ต่อกรณีดังกล่าว กลุ่ม 10 มกรา มีความเห็นว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประเทศ โดยความขัดแย้งภายในพรรคเป็นเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกัน อย่างไรก็ตาม ผลจากการแตกแยกของกลุ่ม 10 มกรา ดังกล่าว ได้สร้างผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลและเป็นเหตุผลสำคัญที่รัฐบาลใช้อ้างประกอบการยุบสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้เพราะในวันที่ร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์เข้าสู่สภาในวาระที่ 2 และ 3 กลุ่ม 10 มกรา จำนวน 32 คน ยกร่วมกับพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ซึ่งรัฐบาลถือว่าเป็นการหักหน้าและเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพของรัฐบาลต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากปล่อยให้อิทธิพลไปถึงวันที่ 9 พฤษภาคม 2531 ซึ่งเป็นวันกำหนดเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ดังนั้น รัฐบาลโดยพลเอกเปรม จึงได้ตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 29 เมษายน 2531 และให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 แม้ว่ารัฐมนตรีของพรรคประชาธิปไตยทั้งหมดจะได้ลาออกจากตำแหน่ง เพื่อแสดงความรับผิดชอบและเปิดทางให้ปรับคณะรัฐมนตรีแล้วก็ตาม ⁷

2. การเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ

โดยที่ เป็นผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญในกองทัพ คือ ผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทที่สำคัญ ทั้งทางทหารและทางการเมือง ทำให้ พลเอกชวลิต มีบทบาททางการเมืองที่โดดเด่น แม้ว่าแนวทางการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพลเอกชวลิต จะขาดจุดยืนที่ชัดเจน กล่าวคือ ทำหน้าที่ทั้งเป็นฐานอำนาจทางทหารค้ำจุนอำนาจทางการเมืองให้แก่ พลเอกเปรม และเคลื่อนไหวเป็นพันธมิตรร่วมกับ พรรคการเมืองฝ่ายต่าง ๆ ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านก็ตาม แต่ พลเอกชวลิต ก็ได้รับการ

⁷ แพ้การเมือง, "จาก ป.1 ผ่าน ป.5 จะขึ้น ป.6 ปัญหาและวิกฤตการณ์", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 34 ฉบับที่ 47 (8-14 พฤษภาคม 2531), หน้า 9.

คาดหวังและสนับสนุนจากพรรคการเมือง โดยเฉพาะพรรคฝ่ายค้านในการที่จะยกตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองให้ เพื่อสนับสนุนให้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบทอดต่อจากพลเอกเปรม

การประกาศลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกของพลเอกชวลิต นับว่าเป็นท่าทีที่สร้างความไม่แน่ใจว่า พลเอกชวลิต จะโยกย้ายตำแหน่งและอำนาจทางทหารในกองทัพมาสู่บทบาทอำนาจและตำแหน่งทางการเมืองอย่างเปิดเผยมากขึ้น แม้ว่าในที่สุดจะได้รับการยับยั้งจากพลเอกเปรมก็ตาม พลเอกชวลิต ได้พยายามแสดงบทบาทในฐานะผู้นำคนใหม่ที่มีศักยภาพทางการเมืองสูง เนื่องจากดำรงตำแหน่งที่สำคัญทางทหาร คือ ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก นอกจากนั้น ยังได้สร้างสัมพันธมิตรทางการเมืองในฝ่ายพรรคการเมือง ทั้งในกลุ่มฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาลอีกด้วย

ในการสร้างฐานอำนาจทางทหาร พลเอกชวลิต ได้สนับสนุนให้นายทหารเพื่อนร่วมรุ่นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมขึ้นมาดำรงตำแหน่งสำคัญทางทหารในระดับต่าง ๆ รวมทั้งในตำแหน่งที่สามารถเข้าดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกทดแทนตนได้ ในกรณีที่ลาออกจากตำแหน่งทางทหารมาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ทั้งนี้ เพื่อหวังได้รับการสนับสนุนอำนาจทางทหารอีกชั้นหนึ่ง อาทิ มีการคาดหมายกันว่า หากพลเอกชวลิต ลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแล้ว คงจะแต่งตั้งให้พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ หรือ พลเอกจรรยา วงศ์สายัณห์ ซึ่งเป็นเพื่อนนักเรียนร่วมรุ่นที่มีความสนิทสนมกันขึ้นมาดำรงตำแหน่งสืบทอดอำนาจทางทหารต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้ พลเอกชวลิต ไม่สามารถตัดสินใจดังกล่าวได้ คือ อำนาจการแต่งตั้งที่แท้จริงอยู่ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและนายกรัฐมนตรี และที่สำคัญอีกประการ คือ พลเอกชวลิต เอง ก็ไม่สามารถควบคุมความจงรักภักดีและการสนับสนุนจากพรรคการเมืองที่สำคัญ ๆ พรรคต่าง ๆ ได้อย่างเป็นที่เชื่อมั่นได้⁸

⁸ "ชวลิต ยงใจยุทธ กับแผนฆ่าคางคก", ข่าวพิเศษ-อาทิตย์, หน้า 11.

ในฝ่ายพรรคการเมือง พลเอกชวลิต ได้พยายามสร้างความสัมพันธ์ทั้งกับพรรคฝ่ายค้าน และพรรคร่วมรัฐบาล โดยเฉพาะกับพรรคฝ่ายค้านนั้น ในการยื่นญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจในรัฐบาลครั้งนี้ กองทัพค่อนข้างมีท่าทีวางเฉยมาก และในขณะเดียวกันผู้นำพรรคฝ่ายค้านคนสำคัญ คือ พันเอกพล เรืองประเสริฐวิทย์ หัวหน้าพรรคสหประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเพื่อนกับพลเอกชวลิต ได้ยื่นคำขาดที่จะต่อรองกับรัฐบาล เพื่อแลกเปลี่ยนระหว่างตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดใหม่ กับการถอนชื่อเพื่อล้มญัตติการอภิปราย ส่วนพรรครวมไทย และพรรคกิจประชาคมนั้น ก็มีท่าทีเช่นเดียวกัน คือ ต่อรองกับรัฐบาลโดยมีข้อเสนอให้พลเอกชวลิต เข้าร่วมรัฐบาลใหม่ด้วยจึงจะยอมถอนญัตติอภิปรายออกไป แม้กระทั่งพรรคร่วมรัฐบาลบางพรรค อย่างเช่น พรรคประชาธิปไตย กล่าวแสดงทัศนะในสถานการณ์การเมืองช่วงนั้นว่า "ความกระจ่างชัดทางการเมืองจะออกทางไหนดีนั้น ขึ้นอยู่กับการทำความเข้าใจอย่างแน่ชัดว่า พลเอกชวลิต มีท่าทีเช่นใดต่อสถานการณ์..."⁹ ขณะที่พรรคราษฎรเองก็ได้ส่งสมาชิกระดับสูงหลายคนเข้าพบ พลเอกชวลิต เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า พลเอกชวลิต ได้มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการกำหนดเงื่อนไขสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงนั้น ยิ่งกว่านั้นในทัศนะและความคาดหวังของผู้นำพรรคการเมืองฝ่ายค้านคนสำคัญ อย่างเช่น นายสมัคร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคประชากรไทย ถึงกับให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนอย่างเปิดเผย เกี่ยวกับท่าทีความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับพรรคของตน และบทบาทของทหารต่อวิกฤตการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น กล่าวคือ "ความต้องการของสายทหารนั้น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเราแน่นอน.... นั่นคือ พลเอกเปรม ลาออกหรือยุบสภา" ในความเห็นของนายสมัคร ก็คือ "ถ้าหากมีการยุบสภา.... การเลือกตั้งจะเกิดขึ้นในเดือนกรกฎาคม มีแนวโน้มว่าพลเอกชวลิต จะได้รับการอนุมัติให้ลาออกในเดือนกันยายน...และนั่นหมายถึงว่า รัฐบาลใหม่จะต้องจัดตั้งในเดือนกรกฎาคม ไม่ว่าใครก็ตาม ก็ต้องให้ความสำคัญต่อพลเอกชวลิต ในฐานะผู้บัญชาการทหารบกและรักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุด"¹⁰ ขณะที่หัวหน้าพรรคฝ่ายค้านคนอื่น อย่างเช่น ร้อยตำรวจเอกเฉลิม อยู่บำรุง หัวหน้าพรรคมวลชน ได้มีกระแสข่าวว่า ได้ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองตามใฝ่ของพลเอกชวลิต โดยทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองในฐานะฝ่ายค้านอย่างค่อนข้างรุนแรง¹¹ นอกจากนี้ในทัศนะของนายทหารที่ใกล้ชิดพลเอกชวลิต ได้แสดงทัศนะที่เชื่อมั่น

9 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

10 "ชวลิต ยงใจยุทธ กับแผนฆ่าคางคก", ข่าวพิเศษ-อาทิตย์, หน้า 10.

11 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-12.

ต่อความได้เปรียบทางการเมืองของพลเอกชวลิต ว่า ".....พวกเขาเชื่อว่า พลเอกเปรม เดินเข้าสู่ มุมมอับ... และไม่ว่าสถานการณ์จะก้าวไปสู่ทิศทางไหนก็ตาม การวางเฉยของพลเอกชวลิต ก็คือ การถือไพ่ที่เหนือกว่าทุกขั้นตอน...." ¹² เช่นเดียวกันกับได้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มมวลชนจัดตั้งที่มีการระบุว่า ฝ่ายกิจการพลเรือนกองทัพบกเป็นฝ่ายจัดตั้ง แต่ก็ไม่ได้ยื่นำออกมาเคลื่อนไหวแต่อย่างใด เนื่องจากว่าทางรัฐบาลก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มมวลชนขึ้นมาสนับสนุนนายกรัฐมนตรื เช่นเดียวกัน ¹³ แต่แม้กระนั้นก็ตามกลุ่มมวลชนจัดตั้งโดยกองทัพก็ไม่ได้ออกมาเคลื่อนไหวให้การสนับสนุนพลเอกเปรม อย่างในอดี้อีกต่อไป ในกลุ่มพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญ ซึ่งเตรียมอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลนั้น ต่างได้รับข้อมูลสำคัญทางทหารโดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับพลเอกเปรม ¹⁴

ความคาดหวังทางการเมืองของพลเอกชวลิต ในช่วงเวลาดังกล่าว น่าจะคาดหมายได้ว่าในฐานะที่เป็นผู้นำที่สำคัญสูงสุดในทางทหาร หากมีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ก็คาดว่าจะได้รับการคาดหวังในฐานะผู้นำทางการเมืองในบรรดาพรรคการเมืองทั้งหลายได้ หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือ น่าจะได้รับการประเมินจากพรรคการเมืองทั้งหลายว่า ตนเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำรัฐบาลนั่นเอง ¹⁵ พรรครัฐบาลที่เป็นพรรคใหญ่ ๆ อย่างเช่น พรรคชาติไทยและประชาธิปไตยเอง ต่างก็มุ่งความสนใจในสถานการณ์ทางการเมืองไปที่ตัวพลเอกชวลิต เช่นกัน กล่าวคือ นายกร ทักษะรังสี สมาชิกระดับผู้นำของพรรค ถึงกับเสนอให้พลเอกชวลิต มาดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมือง เพื่อหวังจะได้เป็นผู้นำรัฐบาลและพรรคก็จะได้เข้าร่วมเป็นรัฐบาลอีกต่อไป เช่นเดียวกับพรรคประชาธิปไตย ที่กล่าวว่า "เราจะเคาใจและตัดสินใจได้อย่างไรว่า พลเอกชวลิต จะเอาอย่างไรกันแน่.....กุกุญแจอยู่ที่ตัวนี้..... ถ้าเราอ่านพลเอกชวลิตไม่ออก เราก็มีโอกาสพลาด" ¹⁶

12 เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

13 เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

14 เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

15 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

16 เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

การเคลื่อนไหวที่สำคัญของพลเอกชวลิต ที่แสดงให้เห็นถึงท่าทีเปิดเผยในการที่จะผันแปรบทบาททางทหารเข้าสู่บทบาททางการเมืองอย่างเต็มรูปแบบ ก็คือ การยื่นใบลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และได้นำเสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและนายกรัฐมนตรีตามลำดับ แม้ว่าบทบาทดังกล่าวจะถูกจำกัดลง เมื่อใบลาออกดังกล่าวถูกยับยั้งจากนายกรัฐมนตรีก็ตาม แต่ในช่วงเวลาดังกล่าว ถือได้ว่า พลเอกชวลิต เป็นหัวหน้าทางการเมืองอีกขั้นหนึ่ง ที่ได้รับการคาดหวังจากบรรดาพรรคการเมืองฝ่ายต่าง ๆ อย่างค่อนข้างสูง หากแต่ว่าในช่วงนั้นบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพลเอกชวลิต ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะตัว พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ซึ่งต้องการให้พลเอกชวลิต อยู่ในตำแหน่ง เพื่อค้ำจุนอำนาจทางการเมืองของตนและควบคุมบทบาททางการเมืองไม่ให้แข่งขันทางอำนาจกับตนได้

3. การเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

การตัดสินใจยุบสภาของพลเอกเปรม โดยอ้างสาเหตุความแตกแยกและไม่เป็นเอกภาพของพรรคการเมืองนั้น เป็นเหตุผลที่สามารถสร้างความชอบธรรมในการตัดสินใจทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการที่ กลุ่ม 10 มกรา ในพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคร่วมรัฐบาลที่ให้ความร่วมมือกับพรรคฝ่ายค้านโดยการยกมือคัดค้านร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ที่เสนอโดยรัฐบาล อย่างไรก็ตาม การยุบสภาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของพลเอกเปรม ครั้งนี้ เป็นผลมาจากการประเมินสถานการณ์ทางการเมืองอย่างรอบคอบแยบยลมาแล้ว โดยเฉพาะการคาดหวังว่า หลังจากการเลือกตั้งทั่วไปเสร็จสิ้นแล้ว พรรคการเมืองต่าง ๆ จะให้การสนับสนุนตนกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกสมัยหนึ่งอีก ทั้งนี้เนื่องจากจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจยุบสภาครั้งนั้น เป็นผลให้รัฐบาลสามารถหลีกเลี่ยงการอภิปรายของพรรคฝ่ายค้านได้ โดยเฉพาะการที่ฝ่ายค้านมุ่งเป้าการอภิปรายโจมตีไปที่หัวหน้ารัฐบาลนั้น นอกจากนี้เป็นเงื่อนไขที่ตัวพลเอกเปรม จะยอมรับไม่ได้แล้ว ผลจากการหลีกเลี่ยงการอภิปรายดังกล่าวย่อมจะทำให้ พลเอกเปรม ยังคงสามารถรักษาภาพพจน์ของภาวะผู้นำที่มีความบริสุทธิ์ในทางการเมืองอยู่ต่อไป ซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในโอกาสภายหลังจากเลือกตั้งที่จะขึ้นดำรงตำแหน่งหัวหน้ารัฐบาลอีกครั้ง โดยเงื่อนไขของการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และท่าที

ทั่วไป ภายหลังจากการประกาศพระราชกฤษฎีกายุบสภาแล้ว ก็ยังเป็นที่น่าประหลาดใจว่า พลเอกเปรม ยังมี ความพยายามที่จะสืบทอดอำนาจทางการเมืองอีกต่อไป¹⁷

การเคลื่อนไหวเพื่อการสืบทอดอำนาจทางการเมืองของพลเอกเปรม ได้อาศัยเครื่องมือ จากพรรคการเมือง โดยเฉพาะพรรคร่วมรัฐบาลและทหาร ซึ่งได้พยายามประสานความขัดแย้ง ระหว่างพรรคร่วมรัฐบาล โดยการมอบหมายให้หัวหน้าพรรคไปดำเนินการแก้ปัญหาภายในพรรคของตน ให้เรียบร้อยแม้ไม่เป็นผลสำเร็จก็ตาม ขณะเดียวกันในฝ่ายทหารก็ได้มีการประสานการเคลื่อนไหว เป็น จังหวะควบคู่กันไปกับสถานการณ์ทางการเมือง นับตั้งแต่การเคลื่อนไหวลอบบี ส.ส.ฝ่ายค้านให้ถอนญัตติ อภิปราย การแสดงกำลังโดยการเข้าพบเพื่อให้กำลังใจแก่พลเอกเปรม ตลอดจนการจัดตั้งมวลชนกลุ่ม ต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เพื่อแสดงกำลังสนับสนุนและให้กำลังใจแก่พลเอกเปรม

เนื่องจากเป็นที่คาดการณ์ได้ว่า ภาวะการเมืองหลังการเลือกตั้งนั้น พรรคการเมืองต่าง ๆ จะได้รับเลือกตั้งเข้ามาในลักษณะที่เป็นเบี้ยหัวแตก ไม่มีพรรคการเมืองไหนที่จะได้รับเลือกเข้ามาด้วย คะแนนเสียงข้างมาก จนสามารถที่จะเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลได้ ซึ่งในที่สุดแล้ว รูปแบบของ รัฐบาลใหม่ก็คงจะต้องเป็นรัฐบาลผสม และต้องดึงเอาคนกลางมาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่ง พลเอกเปรม ย่อมจะมีโอกาสสูงในการกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนี้ จึงเห็นได้ว่าภายหลังจากการยุบสภาแล้ว พลเอกเปรม ได้เชิญสมาชิกระดับนำของพรรคการเมืองสำคัญและนายทหารระดับนำ อย่างเช่น พลเอกชวลิต ผู้บัญชา การทหารบกไปร่วมตีกลองกัน¹⁸ นอกจากนี้ยังได้แสดงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและยอมรับบทบาทสำคัญทาง การเมืองของทหารในการสนับสนุนตน ซึ่งเท่ากับเป็นการตอกย้ำว่าทหารจะต้องดำรงบทบาทในฐานะ ฐานอำนาจทางการเมืองของเขานีกต่อไป ซึ่งทั้งนี้จะเห็นได้จากการกล่าวแก่นายทหารระดับสูงใน

17 "ไคว้สูงสุดท้ายของพลเอกเปรม ใคร จุดชนวนปฏิวัติ", มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 347 (26 เมษายน 2531), หน้า 8-11.

18 "ลมหายใจสุดท้าย...ของเปรม ยุบสภา ผ่านแผนโลกาอุบาทว์", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 34 ฉบับที่ 72 (8-14 พฤษภาคม 2531), หน้า 5.

ทุกเหล่าทัพว่า "ถ้าปราศจากกองทัพแล้ว ผมคงไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรี โดยที่พวกเราทั้งขอร้อง ทั้งบังคับ ทั้งให้กำลังใจที่จะให้ผมอยู่ในตำแหน่งนี้ และอยู่อย่างมั่นใจว่าจะสามารถดูแลชาติ บ้านเมือง กองทัพ ดำรงอยู่อย่างมั่นคงด้วย" ¹⁹ ซึ่งทหารนอกจากมีบทบาทในการค้าเงินเสถียรภาพของรัฐบาลแล้ว ยังมีบทบาทในรัฐสภาอีกด้วย ได้แก่ บทบาทในฐานะวุฒิสมาชิกซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากพลเอกเปรม จำนวนมาก ²⁰ และที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือการแสดงบทบาทของ ลีโอนาร์ด ท้าการเคลื่อนไหวเพื่อล้ม ญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ²¹ ทั้งนี้มีการกล่าวกันว่า นายทหารที่ใกล้ชิดพลเอกเปรม อย่างเช่น พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก ได้พบปะกับบรรดา ส.ส.พรรคสหประชาธิปไตย ที่ โรงแรมแอมบาสเดอร์ ซึ่งปรากฏว่ามี ส.ส.ในพรรคถอนชื่อออกจากการร่วมญัตติอภิปรายถึง 6 คน ²² นอกจากนี้ยังมีการเปิดเผยว่า ความเคลื่อนไหวของรัฐบาลในการล๊อบบี้ให้ฝ่ายค้านถอนชื่อนั้นได้กระทำกันอย่างเป็นขบวนการ และแบ่งสายงานความรับผิดชอบออกไปดำเนินงาน โดยนายทหารระดับสำคัญ หลายคนที่มีความใกล้ชิดกับพลเอกเปรม เป็นพิเศษ โดยเริ่มต้นจากการล๊อบบี้นายเสกสรร แสนภูมิ ส.ส. จังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ อาศัยเงื่อนไขที่นายเสกสรร เคยเป็นทหารมาก่อนและมีความคุ้นเคยกับนายทหาร คนสนิทของนายทหารระดับนำ จึงได้มีการติดต่อประสานงานกัน โดยต่อรองว่าจะให้เงินจำนวนหนึ่ง พร้อมด้วยการผันเงินงบประมาณจำนวน 10 ล้านบาท เพื่อนำไปพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ เพื่อใช้ในการ หาเสียงถ้าหากมีการเลือกตั้งครั้งต่อไป พร้อมกันนั้นนายเสกสรร ก็ได้ประสานงานร่วมกันกับนายวิฑูรย์ วงศ์ไกร นายวิสันต์ เดชเสน และ นายเรวุฒิ จินดาพล โดยเงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ส่วนนายเรวุฒิ นั้น มีการต่อรองเรื่องการช่วยเหลือเรื่องคดีแทนทาลัม สำหรับกลุ่ม ส.ส. อีก 5 คน ในพรรคกิจประชาคมนั้น ได้อาศัยนายเจริญ พัฒนดำรงจิตรหรือเสี่ยเล้ง แห่งขอนแก่น ซึ่งมีตำแหน่ง กรรมการบริหารพรรคกิจประชาคม และเป็นผู้ที่มีอิทธิพลบารมี และช่วยเหลือพรรคทางด้านการเงินใน

¹⁹ "โค้งสุดท้ายของพลเอกเปรม ๆ ใคร จุชชวนะปฏิวัติ", มติชนสุดสัปดาห์, หน้า 8.

²⁰ "75 วุฒิสมาชิกใหม่หลายฐานอำนาจเก่า อุกฤษ นิ่งเป็นประธาน", มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 347 (26 เมษายน 2531), หน้า 9.

²¹ "เบื้องหลังขบวนการสยบ 15 ส.ส. ถอนชื่อ ปรับ ครม. ก้าวไกล ๆ ของเปรม", มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 347 (26 เมษายน 2531) หน้า 11.

²² เรื่องเดียวกัน.

การเลือกตั้ง ทั้งนี้ นายทหารระดับนำได้เดินทางไปพบเสี้ยมเล็งที่ขอนแก่น ทำการเจรจาโดยอาศัยเงื่อนไขการต่อรองเกี่ยวกับกิจการของเสี้ยมเล็ง ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่ามีธุรกิจทั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายและผิดกฎหมาย อันเป็นข้อแลกเปลี่ยนระหว่างงานทางการเมืองกับการต้องยกเลิกกิจการของตนไป ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เสี้ยมเล็งต้องจ่ายอมรับเงื่อนไข และมีการจ่ายงบบพิเศษเพื่อดำเนินการในกรณีนี้ด้วย²³

การเคลื่อนไหวที่สำคัญอีกประการ คือ การลดทอนบทบาททางการเมืองของพลเอกชวลิต ซึ่งได้รับการยกย่องจากพรรคการเมืองฝ่ายค้านให้เป็นผู้นำรัฐบาลคนใหม่ โดยการเสริมบทบาทของพลเอกพิจิตร กุลละวณิชย์ ขึ้นมาเป็นคู่แข่งของพลเอกชวลิต พร้อมกันนั้นก็ได้พยายามขัดขวางแนวทางการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพลเอกชวลิตโดยการยับยั้งการลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก โดยให้ความเห็นว่าพลเอกชวลิต ยังเหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งนี้ต่อไป²⁴

นอกจากนี้กลุ่มมวลชนจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ก็ยังได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการสนับสนุนพลเอกเปรมโดยเฉพาะกลุ่มมวลชนจัดตั้งที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอาชีพเกษตรกรได้นำผลไม้และดอกไม้เข้าเยี่ยมคารับพลเอกเปรม ถึงทำเนียบรัฐบาล เพื่อสร้างพลังสนับสนุนความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ผู้นำรัฐบาล²⁵

23 เรื่องเดียวกัน.

24 "นาที่สุดท้ายก่อนนายท ๑ เปรม คัดสินใจผ่าทางตัน", มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 401 (8 พฤษภาคม 2531), หน้า 7.

25 "ชวลิต ยงใจยุทธ กับแผนฆ่าคางคก", ข่าวพิเศษ-อาทิตย์, หน้า 12.

4. การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักวิชาการและนักศึกษา

ภายหลังการประกาศพระราชกฤษฎีกายุบสภา ได้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมือง ท้าการต่อต้านพลเอกเปรม เกิดขึ้นหลายฝ่าย นอกเหนือจากกลุ่มทหารบางกลุ่มซึ่งเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ แล้ว ในฝ่ายพรรคการเมืองโดยเฉพาะพรรคฝ่ายค้านได้ทำการเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผย โดยการรวมตัวกันในรูปของพันธมิตรทางการเมือง ซึ่งประกอบด้วย กลุ่ม 10 มกรา ร่วมกับพรรครวมไทย กิจประชาคม สหประชาธิปไตย ชาติประชาธิปไตย และ กลุ่มของพลตรีประมาธ อติเรกสาร ประธานที่ปรึกษาพรรคชาติไทย²⁶ กลุ่มนี้ได้มีการวางตัวบุคคลเข้ามาแข่งขันกับพลเอกเปรม ในตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี โดยเรียกกลุ่มนี้ว่าพรรคไม่เอาพลเอกเปรมเป็นนายกรัฐมนตรีภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป

นอกเหนือจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มพรรคการเมืองฝ่ายค้านเพื่อต่อต้านไม่ให้พลเอกเปรม กลับขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปแล้ว กลุ่มมวลชนอื่น ๆ ที่ถือว่าเป็นกลุ่มพลังที่เข้มแข็งมากที่สุดในการเคลื่อนไหวต่อต้านพลเอกเปรม ครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการและนักศึกษา ซึ่งบทบาทของกลุ่มนี้ ได้ทำการเคลื่อนไหวในแนวทางที่สันติ แต่สามารถสร้างผลกระทบทางการเมืองได้สูงมาก คือ การเคลื่อนไหวของกลุ่ม 99 นักวิชาการ ที่ได้ยื่นฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้ ก่อนที่กลุ่มนักวิชาการดังกล่าวจะได้ทำฎีกาถวายในหลวงนั้น ปรากฏว่าพลเอกเปรมได้พยายามเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยวิธีทางต่าง ๆ เพื่อสร้างบารมีทางการเมือง อันเป็นการแสดงออกถึงการดำรงอยู่ในฐานะหัวหน้ารัฐบาลรักษาการ ที่ไม่อาจสร้างความเชื่อมั่นต่อสาธารณชนได้ว่า จะสามารถรักษาความเป็นกลางในการเลือกตั้งและไม่เข้าไปครอบงำต่อการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ภายหลังการเลือกตั้ง

²⁶ "ล้มกระดาน แผนพิฆาต พันธมิตรค้านเปรม", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 34 ฉบับที่ 48 (15-21 พฤษภาคม 2531), หน้า 8.

เหตุผลสำคัญที่กลุ่มนักวิชาการ 99 คน ได้ทำการเคลื่อนไหวถวายฎีกาต่อในหลวง ก็คือ การแสดงพลังของทหาร เพื่อให้การสนับสนุนพลเอกเปรม ที่ดำเนินไปในลักษณะที่เป็นการข่มขู่คุกคามต่อ สาธารณชนทั่วไปที่มีความคิดเห็นแตกต่างในทางที่ไม่สนับสนุนพลเอกเปรม ทั้งนี้เนื่องจากได้มีนายทหาร ระดับคุมกำลังจากส่วนต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้ผลิตเปลี่ยนหมืนเวียน หรือไม่ก็มาโดยพร้อมเพรียงกัน จำนวนมาก เพื่อเข้าพบและแสดงออกถึงความสนับสนุนต่อพลเอกเปรม เช่น คณะทหารภายใต้การนำ ของพลเอกวันชัย เรืองตระกูล รองผู้บัญชาการทหารบก ได้นำทหารจากกองทัพภาคที่ 1 และ กองทัพภาคที่ 4 จำนวน 150 คน เข้าพบพลเอกเปรม ที่บ้านพักสี่เสาเทเวศร์ หรือการให้สัมภาษณ์ สื่อมวลชนของพลเอกชวลิต และพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เสนาธิการทหาร ว่า การเข้าพบพลเอกเปรม ที่บ้านพักของคณะทหารนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความมั่นใจแก่นายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับสถานการณ์การ เลือกตั้งว่าจะดำเนินไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมและเป็นกลางใจให้พลเอกเปรมหมดความกังวลใจ ว่า จะไม่มีเหตุการณ์อะไรแทรกซ้อนระหว่างการเดินทางไปเยือนรัสเซีย อีกด้านหนึ่ง เป็นการแสดงพลัง ทางทหารที่ยังคงให้การสนับสนุนพลเอกเปรม อย่างเหนียวแน่น เพื่อสยบความเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ ต่อต้านพลเอกเปรม 27

ภาพลักษณ์ของปรากฏการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งการที่กลุ่มพลังทางทหาร ได้เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องและเข้มข้นโดยการแสดงท่าทีในการสนับสนุนพลเอกเปรม นั้น ในทัศนะ ของนักวิชาการทางรัฐบาลบางท่านกล่าวว่า เป็น "กระบวนการผลิตบารมีของพลเอกเปรม" ซึ่งอาศัย การจัดกลุ่มพลังทางการเมืองฝ่ายต่าง ๆ มาให้การสนับสนุนในรูปแบบที่หลากหลาย อันเป็นแบบแผนใหม่ ทางการเมืองที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในยุคนั้นอื่น ทั้งได้ก่อให้เกิดกระแสพลังการต่อต้านคัดค้านอย่าง หนักหน่วงจากกลุ่มนักวิชาการ โดยการถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของฎีกาได้มุ่งเป้าการวิพากษ์วิจารณ์ที่ตัวผู้นำรัฐบาลเป็นหลัก ดังนี้ คือ "... (1) ความวุ่นวายสับสนใน การเมือง ความเสื่อมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาได้ทวีความรุนแรง ขึ้นทุกขณะ การแตกแยกสามัคคีเกิดขึ้นในหมู่ทหาร ข้าราชการและประชาชน ก็เนื่องมาจากผู้นำทาง การเมือง ที่รักษาการในตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐบาลมิได้วางตนเป็นกลางอย่างแท้จริง แต่กระทำการ

27 "ล้มกระดานแผนพิฆาตพันธมิตรต้านเปรม", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 34 ฉบับที่ 48 (15-21 พฤษภาคม 2531), หน้า 8.

อันเป็นการแอบอิงสถาบันหลักของบ้านเมือง โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์ชั้นสูง
ปล่อยให้มีการนำกำลังทหารของชาติ ซึ่งมีไว้เพื่อป้องกันประเทศและช่วยพัฒนาประเทศ มาแสดงพลัง
สนับสนุนสถานภาพทางการเมืองส่วนบุคคล จนก่อให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกจนเกินความจำเป็น
 (2) หากประเทศชาติต้องการดำเนินตามครรลองประชาธิปไตยแบบรัฐสภา โดยมีพระมหากษัตริย์เป็น
 ประมุขอย่างแท้จริงแล้ว การวางตนเป็นกลางของผู้นำทางการเมือง การยึดมั่นในความเป็นธรรม
 หลักการสันติวิธีในการปรับความเข้าใจและแก้ไขความขัดแย้งการละเว้นวิธีการปลุกปั่นยุยงหมู่ชน จึง
จะเป็นหนทางที่เหมาะสมในการป้องกันสภาพการณ์และสถานการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา อีกทั้งเป็นการสร้าง
 บรรยากาศทางการเมืองที่สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยและลักษณะของสังคมไทยด้วย .
 ข้าพระพุทธเจ้า...ขอรับพระบรมราชานุญาตนั้นได้ยังให้ผู้นำทางการเมืองในตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐบาล
 วางตนเป็นกลางทางการเมืองอย่างแท้จริง ละเว้นการแอบอิงสถาบันใด ๆ มาเพื่อคงตำแหน่งทาง
 การเมืองของตนไว้"²⁸

การถวายฎีกาโดยกลุ่ม 99 นักวิชาการดังกล่าว ได้สร้างผลกระทบทางการเมือง
 และสถานภาพทางการเมืองของพลเอกเปรม อย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ที่ขยายผล
 ต่อเนื่องออกไปสู่กลุ่มการเมืองหลายฝ่าย รวมทั้งประชาชน นักศึกษา สื่อมวลชน และพรรคการเมือง
 บางพรรค ดังเช่น ทิศนะของรองศาสตราจารย์ธงทอง จันทรางศุ 1 ใน 99 คนของกลุ่มนักวิชาการ
 ที่ร่วมลงชื่อถวายฎีกา กล่าวว่า ".....ในช่วง 2-3 เดือนที่ผ่านมา เราไม่สบายใจกับปรากฏการณ์นี้
 ไม่ว่าจะเกิดขึ้นเองโดยความตั้งใจ หรือโดยเจตนาของท่านผู้ใด ดูเหมือนว่าท่านนายกรัฐมนตรีได้รับ
 การสนับสนุนเป็นพิเศษจากสถาบันพระมหากษัตริย์และจากกองทัพแห่งชาติและก็เป็นผลแปรไปโดยปริยาย
 ว่า ถ้าคนอื่นมาเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วจะไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างนี้"²⁹ ส่วนในทัศนะของสื่อมวลชน
 มองว่าการถวายฎีกาดังกล่าว เป็นผลมาจากการทำตัวเป็นเอกเทศของผู้นำรัฐบาลและดำเนินการทาง
 การเมืองในลักษณะของรัฐบาลที่ไม่ผูกพันหรือรับผิดชอบต่อประชาชน เช่น การพยายามหลีกเลี่ยงการ
 อภิปรายไม่ไว้วางใจ การอาศัยกำลังทหารเป็นฐานอำนาจเสถียรภาพ และสถานภาพทางการเมืองของ

²⁸ "คลื่นการเมืองก่อนการเลือกตั้งเมื่อพลเอกเปรมถูกถวายฎีกา", ผู้จัดการรายสัปดาห์
 (มิถุนายน 2531), หน้า 118.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

ผู้นำรัฐบาล หรือ คำกล่าวในเชิงประชดประชันว่า พลเอกเปรม ทำตัวเป็น "เทวดาทางการเมือง" ทั้งนี้ เนื่องจากพลเอกเปรม เป็นผู้นำรัฐบาลที่มีฐานะเสมือนคนกลาง ที่มีฐานะอำนาจทางทหารคอยทำหน้าที่พิทักษ์คุ้มครองให้รัฐบาลผสมที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง ได้ร่วมกันเป็นคณะรัฐบาล ซึ่งตัวพลเอกเปรม ก็ได้กล่าวอยู่เสมอ ๆ ว่า ตนเป็นนายกรัฐมนตรีได้ก็ด้วยการสนับสนุนของกองทัพ ขณะเดียวกันทหารเองก็ยืนยันว่าพลเอกเปรม เป็นตัวแทนอธิปไตยของตน นอกจากนี้ พลเอกเปรม ยังเป็นตัวแทนของระบอบราชการด้วย ซึ่งได้ก่อให้เกิดความสับสนว่าการดำรงอยู่ในฐานะหัวหน้ารัฐบาลของพลเอกเปรม นั้นเป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเพียงใด ซึ่งการที่กลุ่มการเมืองบางกลุ่มแสดงพลังสนับสนุนอำนาจทางการเมืองของพลเอกเปรม โดยไม่รับฟังเสียงของกลุ่มพลังฝ่ายอื่นนั้น ยิ่งก่อให้เกิดกระแสความขัดแย้งแตกแยกของกลุ่มคนในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีพลังอย่างนักวิชาการหรือนักศึกษาและสื่อมวลชนทั่วไป ซึ่งผลจากการถวายฎีกาโดยนักวิชาการดังกล่าว ในที่สุดได้กลายเป็นชนวนก่อให้เกิดการขัดแย้งอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มพันธมิตรทางการเมืองฝ่ายที่สนับสนุนและต่อต้านพลเอกเปรม

จากกรณีดังกล่าวยิ่งทำให้สถานการณ์ทางการเมืองภายหลังการเลือกตั้งมีความไม่แน่นอนมากขึ้น และเป็นที่คาดการณ์ทางการเมืองออกเป็นหลายสมมติฐาน ได้แก่ นายกรัฐมนตรีคนต่อไปเป็นพลเอกเปรม หรือคนใหม่ที่ต้องมาจากการเลือกตั้งในฐานะหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีสมาชิกได้รับเลือกเข้าสภามากที่สุด รูปแบบของรัฐบาลผสมและลักษณะภาวะผู้นำทางการเมืองคนใหม่ จึงได้กลายเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองที่กลุ่มการเมืองฝ่ายต่าง ๆ มุ่งให้ความสนใจและประเมิน เพื่อแสวงประโยชน์จากการคาดการณ์ทางการเมืองล่วงหน้า โดยเฉพาะการกำหนดทิศทางการเคลื่อนไหวทางการเมืองของบรรดาพรรคการเมืองที่เกิดการแบ่งแยกออกเป็น 2 ฝ่าย ที่ปรากฏชัดมากขึ้นคือฝ่ายที่ต้องการสนับสนุนและแสวงประโยชน์จากการที่พลเอกเปรม ได้กลับขึ้นมามีตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้ความคุ้มครองแก่รัฐบาลผสมต่อไป และฝ่ายที่ไม่ต้องการพลเอกเปรม แต่ได้เสนอทางเลือกใหม่ที่มีผู้สนับสนุนภาวะผู้นำจากการเลือกตั้งที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมือง ซึ่งในแนวทางนี้ พรรคการเมืองใหญ่ ๆ อย่างเช่น พรรคชาติไทยและพรรคประชาธิปไตย ได้เคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ และจับใจ โดยการมุ่งขยายความเข้มแข็งของพรรคด้วยการขยายกำลังทรัพยากรทางการเมืองด้านบุคลากรและการเงิน เพื่อหวังผลในสนามการเลือกตั้งและหวังจะได้เข้ามาจัดตั้งรัฐบาลได้เอง โดยไม่ต้องอาศัยคนภายนอกมาเป็นหัวหน้ารัฐบาล นอกจากนี้ ในฝ่ายพรรคฝ่ายค้านก็ได้มีความพยายามในการที่จะสนับสนุนภาวะผู้นำ

คนใหม่ขึ้นมารับตำแหน่งหัวหน้ารัฐบาลโดยเฉพาะผู้นำจากกองทัพ ทั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มพรรคการเมือง ฝ่ายค้านเป็นพรรคเล็ก ๆ แต่มีจำนวนหลายพรรค ซึ่งไม่มีความมั่นใจเพียงพอในการที่จะร่วมกันจัดตั้ง รัฐบาลเองได้ตามลาพัง จึงเลือกแนวทางใหม่โดยการมุ่งสนับสนุนพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้นำทาง ทหารขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

สำหรับพรรคชาติไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหญ่ ได้มีการเตรียมการที่เข้มแข็งและรัดกุม พอสมควร สำหรับสถานการณ์การจัดตั้งรัฐบาลภายหลังการเลือกตั้ง และได้มีการประเมินสถานการณ์ ทางการเมืองว่า พรรคมีความพร้อมมากโดยเฉพาะในเรื่องเงินทุน ซึ่งน่าจะเป็นพรรคใหญ่ที่สุดอย่าง แน่แน่นอนสำหรับผลการเลือกตั้งที่จะมีขึ้น ทั้งนี้ เป็นผลจากการประเมินเปรียบเทียบกับพรรคการเมืองอื่น ในช่วงก่อนหน้าที่จะทราบผลการเลือกตั้ง จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าในสถานการณ์ทางการเมืองและการ เลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นนั้น พรรคชาติไทยได้มีการเตรียมการที่จะจัดตั้งรัฐบาลเอง แม้ว่าอีกด้านหนึ่งจะได้ แสดงออกถึงท่าทีว่า พรรคยังสนับสนุน หรือไม่เป็นศัตรูกับพลเอกเปรม และพลเอกชวลิต ก็ตาม